

SPIS TREŚCI

	Str.
Przedmowa do wydania drugiego	5
Przedmowa do wydania pierwszego	7
<i>Wstęp: O wychowaniu i naukach zajmujących się wychowaniem</i>	11
1. Formy wychowania i historyczny rozwój ich roli społecznej (napisał <i>Bogdan Suchodolski</i>)	11
Uwagi wstępne o genezie i społecznym rozwoju wychowania	
Wychowanie naturalne i jego rola	13
Wychowanie organizowane świadomie i celowo na tle procesów wychowania naturalnego	17
Wychowanie organizowane celowo w specjalnych instytucjach wychowawczych	20
Wychowanie w społeczeństwie socjalistycznym	26
2. O naukach zajmujących się wychowaniem (napisał <i>Stefan Wołoszyn</i>)	28

Część pierwsza

HISTORYCZNY ROZWÓJ WYCHOWANIA I PEDAGOGIKI

Napisał *Stefan Wołoszyn*

<i>A. Pojęcie historii wychowania. Jej rola w kształceniu pedagogicznym</i>	39
1. Zakres i zadania historii wychowania jako nauki	39
2. Ważniejsze źródła i opracowania historii wychowania	42
3. Doniosłość elementu historycznego w kształceniu pedagogicznym	45
<i>B. Początki wychowania. Wychowanie w społeczeństwie pierwotnym</i>	48
1. Uwagi wstępne. Metoda poznania	48
2. Przykłady błędnych teorii na temat genezy wychowania	48
3. Geneza wychowania jako zjawiska społecznego	49
4. Bezpośrednie wrastanie w grupę. Zaczątki instytucji wychowawczych	50
5. Ogólna charakterystyka wychowania w społeczeństwie pierwotnym	52
Wskazówki bibliograficzne	52
<i>C. Wychowanie i początki myśli pedagogicznej w społeczeństwie o ustroju niewolniczym</i>	53
1. Powstanie i istota ustroju niewolniczego	53
Arystoteles o niewolnictwie	53
2. Klasowy charakter wychowania w społeczeństwie o ustroju niewolniczym	54
Wychowanie w Sparcie	55
Wychowanie w Atenach	56
3. Powstawanie szkoły jako instytucji wychowawczej. Idea wykształcenia ogólnego	60
Nauka i szkolnictwo w czasach hellenistycznych	61
Szkolnictwo w Rzymie	62

4. Początki europejskiej myśli pedagogicznej. Poglądy pedagogiczne myślicieli starożytnych	63
Wskazówki bibliograficzne	68
<i>D. Wychowanie w ustroju feudalnym . . . . .</i>	70
1. Charakterystyczne cechy ustroju feudalnego	70
2. Stanowisko charakteru wychowania	71
3. Wychowanie rycerskie. Jego przebieg, charakterystyka i funkcja społeczna	72
4. Wychowanie w terminie. Jego istota, przebieg, wewnętrzne sprzeczności. Rola cechu	73
5. Oświata i szkolnictwo w wiekach średnich	74
Upadek oświaty i kultury intelektualnej we wczesnym średniowieczu	74
Działalność Karola Wielkiego na polu oświaty i jej następstwa	77
Organizacja szkoły średniowiecznej	77
Powstawanie uniwersytetów. Scholastyka	79
Niski poziom teorii pedagogicznej	81
Oświata w Polsce średniowiecznej	81
6. Pedagogika epoki Odrodzenia	82
Powstawanie kapitalizmu	82
Renesans jako przewrót w życiu duchowym Europy	84
Nowe idee pedagogiczne i ich przedstawiciele	84
Wskazówki bibliograficzne	93
<i>E. Wychowanie i pedagogika w czasach nowożytnych . . . . .</i>	96
1. Poglądy pedagogiczne Jana Amosa Komeńskiego (1592–1670)	96
Wskazówki bibliograficzne	103
2. Poglądy pedagogiczne i miejsce w dziejach wychowania Jana Locke'a (1632–1704)	104
Wskazówki bibliograficzne	110
3. Idee pedagogiczne francuskich encyklopedystów	110
Wskazówki bibliograficzne	114
4. Poglądy pedagogiczne Jana Jakuba Rousseau (1712–1778)	115
Wskazówki bibliograficzne	119
5. Szkolnictwo europejskie w XVII i XVIII wieku	119
6. Komisja Edukacji Narodowej i jej znaczenie	126
Wskazówki bibliograficzne	132
7. Programy oświatowe rewolucji francuskiej 1789 r. i ich wpływ na rozwój szkolnictwa w Europie	134
Wskazówki bibliograficzne	140
8. Rozwój szkolnictwa i teorii nauczania początkowego	140
System Bella-Lancastra i ruch oświatowy w Anglii	140
Poglądy pedagogiczne i znaczenie Jana Henryka Pestalozziego (1746–1827)	142
Kontynuatorzy pedagogiki J. H. Pestalozziego	147
Szkolnictwo elementarne w innych krajach	150
Wskazówki bibliograficzne	152
9. Szkolnictwo średnie i wyższe w pierwszej połowie XIX wieku	153
Wskazówki bibliograficzne	156
10. Pedagogika Jana Fryderyka Herbarta (1776–1841)	157
Wskazówki bibliograficzne	163
11. Poglądy pedagogiczne Herberta Spencera (1820–1903)	163
Wskazówki bibliograficzne	167

12. Powstanie naukowej pedagogiki proletariatu	168
Nauka K. Marksa i F. Engelsa o wychowaniu	168
Polityka oświatowa Komuny Paryskiej	173
Wskazówki bibliograficzne	174
13. Oświata i myśl pedagogiczna w Rosji w XIX wieku	175
Wskazówki bibliograficzne	185
14. Oświata i pedagogika w Polsce w XIX wieku	185
Szkolnictwo elementarne	186
Szkolnictwo średnie	191
Szkolnictwo wyższe	193
Rozwój myśli pedagogicznej	195
Wskazówki bibliograficzne	203
F. Ważniejsze prądy i kierunki w pedagogice burżuazyjnej XX wieku	206
1. Uwstecznianie się pedagogiki burżuazyjnej	206
2. Indywidualistyczne kierunki w pedagogice jako reakcja na herbar- tyzm i „szkołę tradycyjną“ oraz ich aspekt polityczny	207
3. Nowe koncepcje i kierunki w teorii i metodyce kształcenia	208
• Slöjd	208
• Szkoła pracy	209
• Plan daltoński	214
Nauka całościowa	216
4. Kierunki naturalistyczne i socjologiczne w pedagogice burżuazyjnej	219
Naturalizm pedagogiczny	220
Socjologizm pedagogiczny	223
5. Pedagogika kultury	225
Wskazówki bibliograficzne	229
G. Rozwój pedagogiki socjalistycznej w Związku Radzieckim	231
1. Znaczenie poglądów Lenina dla rozwoju pedagogiki socjalistycznej	231
2. Ważniejsze okresy w rozwoju pedagogiki radzieckiej	240
3. Działalność i poglądy pedagogiczne Antoniego Makarenki (1888—1939)	253
Wskazówki bibliograficzne	263
Tabela chronologiczna	265

Część druga

WYCHOWANIE W SWIECIE WSPÓŁCZESNYM

Napisali Tadeusz Dowjat, Bogdan Suchodolski, Stefan Wołoszyn

A. Historyczne zadania współczesności a wychowanie człowieka (napisał Bog- dan Suchodolski)	279
1. Nowe cechy życia społecznego w XIX i XX wieku	279
2. Nowa rola społeczna wychowania w dobie współczesnej	281
3. Celowe i świadome wychowanie dla przyszłości w dobie współczesnej	285
4. Podstawowe zadania wychowawcze naszej epoki	286
5. Swoiste cechy roli wychowania w krajach socjalistycznych	288
B. Ogólna charakterystyka systemów oświatowych w krajach kapitalistycz- nych (napisał Stefan Wołoszyn)	292
1. Pojęcie systemu oświatowego	292
2. Klasowy charakter systemów oświatowych w krajach kapitalistycznych	293
3. Wewnętrzny dualizm systemów oświatowych	294

4. Wewnętrzne sprzeczności między formalnym a rzeczywistym prawem do oświaty	300
5. Dyskryminacje rasowe, narodowościowe lub wyznaniowe w dziedzinie oświaty	308
6. Problem świeckości szkolnictwa	309
7. Nierówne prawa kobiet w dziedzinie oświaty	311
Wskazówki bibliograficzne	313
C. <i>Szkolnictwo i oświata w Związku Radzieckim</i> (napisał <i>Tadeusz Dowjat</i>)	315
1. Podstawy ideologiczne i organizacyjne systemu oświatowego w ZSRR	315
Funkcja oświaty w rewolucji socjalistycznej	315
Leninowska koncepcja rewolucji kulturalnej	317
Szkoła jako narzędzie przeobrażenia społeczeństwa	318
Radziecki system oświatowy	320
2. Podstawowe zagadnienia wychowania i organizacji szkolnictwa radzieckiego w okresie 1945–1959	322
Rozbudowa szkolnictwa ogólnokształcącego	323
Zmiany w treści nauczania i wychowania	325
3. Reforma szkolna w roku 1958/1959	327
Wskazówki bibliograficzne	342
D. <i>Szkolnictwo i oświata w Polsce Ludowej</i> (napisał <i>Tadeusz Dowjat</i>)	343
1. Zadania szkolnictwa w okresie budowy i demokratyzacji	343
2. Szkolnictwo i oświata w okresie budowy podstaw socjalizmu	352
Likwidowanie zacofania kulturalnego	354
Organizacja kierowania i administrowania szkolnictwem	356
Zmiany w strukturze szkolnictwa	358
Treść nauczania i wychowania	370
3. Sytuacja w szkolnictwie w latach 1957–1960	372
4. Zasady reformy szkolnictwa	381
Wskazówki bibliograficzne	388
E. <i>O zagadnieniach i zadaniach pedagogiki porównawczej</i> (napisał <i>Bogdan Suchodolski</i>)	389
1. Przedmiot pedagogiki porównawczej	389
2. Metody pedagogiki porównawczej	393
3. Organizacja badań porównawczych w zakresie pedagogiki	395
4. Niektóre wyniki badań pedagogiki porównawczej	396
5. Szczególnie ważne współczesne problemy pedagogiki porównawczej	401
Wskazówki bibliograficzne	403

Część trzecia

PSYCHOLOGICZNE I ANTROPOLOGICZNE PODSTAWY WYCHOWANIA

Napisałi *Bogdan Suchodolski, Lidia Wołoszynowa*

Wstęp (napisał <i>Bogdan Suchodolski</i>)	407
A. <i>Rozwój psychiczny dzieci i młodzieży</i> (napisała <i>Lidia Wołoszynowa</i>)	408
1. O psychice i jej rozwoju	408
1. Pojęcie psychiki	408
2. O rozwoju psychicznym i jego periodyzacji	411
Uwagi wstępne	411
Psychika zwierząt	411
Czynniki rozwoju psychicznego człowieka	413

Periodyzacja rozwoju psychicznego dzieci i młodzieży	421
Wskazówki bibliograficzne	426
II. Charakterystyka rozwoju dzieci w okresach poprzedzających wstąpienie do szkoły	428
1. Niemowlęctwo	430
2. Wiek poniemowlęcy	435
Tabela fizycznego i psychicznego rozwoju, charakterystycznych właściwości i potrzeb dziecka	442
Wskazówki bibliograficzne	444
3. Wiek przedszkolny	445
Tabela fizycznego i psychicznego rozwoju, charakterystycznych właściwości i potrzeb dziecka	464
Wskazówki bibliograficzne	467
III. Młodszy wiek szkolny	468
1. Główne czynniki i warunki rozwoju dzieci w młodszym wieku szkolnym	468
2. Rozwój fizyczny dziecka w młodszym wieku szkolnym	473
3. Charakterystyka procesów poznawczych uczniów klas I–IV	474
Rozwój wrażeń	475
Rozwój spostrzeżeń i obserwacji	476
Rozwój uwagi	477
Rozwój pamięci	479
Rozwój mowy i myślenia dzieci w młodszym wieku szkolnym	482
4. Główne tendencje społecznego i moralnego rozwoju osobowości uczniów klas I–IV	489
Tabela fizycznego i psychicznego rozwoju, charakterystycznych właściwości i potrzeb dziecka	494
Wskazówki bibliograficzne	497
IV. Wiek dorastania i wczesnej młodości	499
1. Uwagi wstępne	499
2. Dorastanie fizyczne i problemy wychowawcze związane ze sprawami płci	502
3. Rozwój umysłowy i moralny	510
4. Rozwój uczuć	525
5. Rozwój woli	533
6. Stosunki z rówieśnikami w okresie dorastania i wczesnej młodości	538
7. Stosunki między dorastającymi a wychowawcami	541
Tabela fizycznego i psychicznego rozwoju, charakterystycznych właściwości i potrzeb dziecka	548
Wskazówki bibliograficzne	554
B. <i>Antropologiczne podstawy wychowania</i> (napisał <i>Bogdan Suchodolski</i>)	555
1. O antropologii filozoficznej	555
2. Metafizyczne teorie człowieka	557
3. Marksowska krytyka metafizycznych teorii człowieka	561
4. Empiryczne teorie człowieka	564
5. Krytyka empirycznych teorii człowieka	566
6. Koncepcja człowieka jako twórcy własnego świata	570
7. Egzystencjalistyczne teorie człowieka	576
8. Marksowska krytyka podstaw egzystencjalistycznej teorii człowieka	580
9. Teoria wychowania a praktyka rewolucyjna	588
10. Perspektywy rozwoju człowieka	592
Wskazówki bibliograficzne	594